

RADOSLAV RATKOVIĆ: „*Osnovi političkih nauka*”

Krajem prošle godine, u izdanju Instituta za političke studije iz Beograda, objavljena je knjiga prof. dr Radoslava Ratkovića pod naslovom *Osnovi političkih nauka*. Knjiga se sastoji od tri dela. U prvom se izlažu karakteristike političkih nauka, kao relativno samostalne naučne discipline u oblasti društvenih nauka. Nakon razrešenja kontraverzi o osnovanosti postojanja nauke o politici, ukazujući na razloge njenog konstituisanja, kao posebne grane društveno-naučnog saznanja, prezentira se istorijski razvoj političko-naučne misli, a posebno presekom glavnih teorijskih strujanja, izlažu se savremena shvatanja o politici.

Obrazlažući doprinos marksizma razvoju nauke o politici autor izdvaja dve, po njegovom mišljenju najvažnije, tačke toga doprinosa. Prva je doprinos shvatanju prirode političkog fenomena, kao jedne strane društvenog i istorijskog, kao svojevrsne realnosti sa naročitom strukturom i zakonitostima, a druga je situiranje političkih pojava u celokupnost društva i objašnjenje osnovnih odnosa između oblasti političke i drugih oblasti društvene celine.

Ukazujući na činjenicu da najznačajnija dela iz oblasti političkih nauka danas sadrže u sebi, eksplicitno ili implicitno, rezultate Marksovih otkrića, autor jasno izražava ubeđenje da je upravo Marksovo shvatanje društva prolegomena za svaku političku nauku, kako sadašnju tako i buduću.

U osvrtu na različite interpretacije marksističkog shvatanja politike data je, iako sažeta, vrlo argumentovana kritika anarhističko-utopističke i ekonomističke interpretacije tog shvatanja. Takođe, koncizno ali sveobuhvatno prezentirane su elitističke struje u političkoj nauci, i američkoj politikologiji, što je omogućeno primerenim metodološkim postupcima.

Pošto je razobličio tvrdnje o neosnovanosti konstituisanja političke nauke kao potpuno nove nauke, autor započinje izlaganje razvoja njenih institucionalnih osnova koje su, i pored velikih ostvarenja političke nauke u istraživanju političkih pojava, iz raznovrsnih razloga ostale dugo nerazvijene. Objektivna obrada etapa u razvoju institucionalnih osnova političkih nauka, koja potom sledi, daje potrebnu naučnu težinu momentu obrazlaganja njihovog ustanovljavanja, posebno u našoj zemlji.

Osvrćući se na različita neprihvatljiva shvatanja predmeta istraživanja političkih nauka, profesor Ratković pokazuje i sva posledična naličja njihove jednostranosti zaključujući da najviše osnova za naučno prihvatanje imaju ona shvatanja koja pod predmetom nauke o politici podrazumevaju određenu relativno samostalnu sferu društvenog života.

Nakon klasifikacije političkih nauka sledi briljantan deo o njihovom odnosu prema drugim društvenim naukama. U tom delu autor rezantnim metodološkim postupcima oslikava svu složenost mehanizma njihove međupovezanosti, ali i podudarnosti, što najbolje ilustruje primerom procesa poistovećivanja političke sociologije i političke nauke.

Posebno je zanimljiv, a ujedno i redak kao komparaciona forma, onaj deo ovog poglavlja koji tretira *odnos političkih i vojnih nauka*. U njemu se naglašava da međusobna povezanost političkih i vojnih nauka proizlazi iz prirode njihovih predmeta istraživanja i isprepletenosti njihovih društvenih funkcija.

Bliskosti predmeta istraživanja političkih i vojnih nauka, prema dr Ratkoviću, ispoljava se u dva osnovna vida. *Prvo*, politika kao aktivnost (aktivnosti u smislu usmerenja društva, uticaja na društvene tokove, odnose i društvene konflikte, kako unutrašnje tako i međunarodne, sa intencijom njihovog kretanja, odnosno razvijanja u određenom pravcu) i vojna aktivnost veoma su tesno povezane, jer se vojna aktivnost pojavljuje kao produženje političke aktivnosti. To znači da je vojna aktivnost ujedno i svojevrsna forma političke aktivnosti. Stoga i predmeti istraživanja političkih i vojnih nauka pokazuju takvu povezanost, tj. jedan se pojavljuje kao vid drugog i prelazi u njega. Drugi vid sličnosti predmeta istraživanja ove dve grupe nauka sastoji se u tome što su politička i vojna organizacija društva tesno istorijski i savremeno povezane. Istorijski te dve organizacije nastaju u isto vreme i pod dejstvom istih činilaca: pojave klasa, rascepa društva na klase itd., radi iste funkcije u istim uslovima, da obezbede zajednički život dezintegrirane zajednice, pod rukovodstvom vladajuće klase. Iz toga proizlazi i to da su oružane

snage, odnosno vojna organizacija društva, deo strukture javne vlasti, i to glavni deo te strukture, što su uostalom već jasno istakli Engels i Lenin.

Posmatrana kao glavni segment strukture javne vlasti vojna organizacija je istovremeno i sastavni deo političkog sistema društva, pa je stoga prirodno da zajedno sa političkom organizacijom društva u celini izrasta iz određenog sistema „dubinskih društvenih odnosa, odnosa socijalno-klasnih snaga i vrši funkciju u datom sistemu, funkciju integracije i usmeravanja tog društva.”¹ Upravo iz takve veze između političke i vojne organizacije društva, proizlazi i povezanost njihovih aktivnosti, tj. da je rat, odnosno upotreba oružanih sredstava, kako u unutrašnjim tako i u spoljnim odnosima, produžetak politike drugim sredstvima.

Osim toga, vojna organizacija društva predstavlja i društveno-političku činjenicu od dalekosežnog društveno-političkog značaja sa implikacijama na odnose socijalnih snaga i tokove ključnih društveno-političkih procesa nezavisno od toga da li se aktivno upotrebljava ili na njih utiče latentnošću snage samog svog postojanja. Stoga, vojna organizacija društva treba da bude proučavana bez obzira na to u kakvom se stanju nalazi upotreba oružanih snaga.

U takvom pristupu autor dokazuje da predmet istraživanja političke i vojne nauke predstavljaju delove iste celine. Zbog tako tesne veze njihovih predmeta istraživanja mora postojati i odgovarajuća veza između tih dveju grupa nauka koje se, može se slobodno reći, odnose na trajno zajednički predmet istraživanja, i pored toga što se odnose na njegove različite delove.

Međutim, autor primećuje da i pored neosporne povezanosti između političkih i vojnih nauka ta veza često ne funkcioniše zbog različitih razloga. Stoga, autor posebnu pažnju u radu obraća na dva razloga, između ostalih, koji dovode do odvojenosti političke i vojne nauke. *Prvi razlog* autor nalazi u veoma rasprostranjenoj ideološkoj mistifikaciji o tobožnjem nepolitičkom karakteru oružanih snaga, po kojoj one imaju natklasni i natpolitički karakter jer, navodno, ne služe nekim političkim ciljevima i političkim snagama već otadžbini, naciji itd. *Drugi razlog* odvojenosti političkih i vojnih nauka autor nalazi u zatvorenosti vojne organizacije koja je nužno uslovljena njenom specifičnošću.

Spona koja ih povezuje i koja, ukoliko nedostaje, rađa negativne posledice po obe nauke, jeste postojanje određene društvene stvarnosti (političke, tj. vojne), odnosno određenog delovanja kao

¹ Vidi str. 105.

njihovog predmeta. Ukoliko se to delovanje (političko i vojno) osamostaljeno pojavi kao predmet nauke, onda se i sama nauka (politička ili vojna) pretvara, prema saznanjima profesora Ratkovića, u normativističku disciplinu. To zbog toga jer ne postoje osnovni uslovi za naučno izučavanje političkih i vojnih pojava, pošto se kauzalne veze i bitne zakonitosti toga delovanja, izdvojenog iz stvarnog društvenog konteksta iz kojeg proizlazi, ne mogu ni sagledati, a time onda ni ispravno naučno oceniti.

Na osnovu prethodnih stavova autor izvlači i odgovarajuće zaključke od kojih poseban novum na ovom planu predstavlja zaključak da „u kompleks vojne nauke mora ući ne samo delovanje (naročito ne samo delovanje u uslovima rata) nego i čitav deo objektivno postojeće društvene strukture s kojom je vojna organizacija bitno povezana, s objašnjenjima zašto je ona takva, zašto postoje razlike između ove i one vojne organizacije, između ovakvog i onakvog njenog dejstva u različitim društvenim i političkim odnosima itd.”²

Vredno je pomena i to da autor ne ostaje samo na nivou promišljanja odnosa političkih i vojnih nauka i već argumentovano poziva na obostrano tešnju i plodniju saradnju. Obrazlažući potrebu vojnih nauka da se dublje, u interesu potpunijeg naučnog saznanja društvene stvarnosti, povežu sa političkim, autor ne zaboravlja da ukaže i na činjenicu da svako objašnjenje političke stvarnosti koje pledira da bude naučno mora ostati nepotpuno ukoliko se u dovoljnoj meri ne obradi i vojni kompleks problema sa svim njegovim dalekosežnim implikacijama na strukturu i funkcionisanje političkog sistema.

U tom smislu, neophodna je, prema autorovom mišljenju, intenzivnija saradnja nastavnih i naučnoistraživačkih ustanova i samih naučnih radnika iz te dve grupe nauka nego do sada. To je ne samo poželjno već i neophodno u uslovima našeg društvenog razvoja kojeg bitno karakteriše proces prevazilaženja osamostaljene političke i vojne organizacije društva u kojem, kako kaže profesor Ratković, „one sve manje predstavljaju otuđene sfere društvene delatnosti, u kojem i upravljanje društvenim tokovima, i odbrana i samozastita društva — postaju sve više funkcija samoupravno organizovanih radnih ljudi i njihovih zajednica.”³

Drugi, centralni deo knjige čine poglavlja u kojima se iscrpno obrađuju osnovne kategorije političkih nauka, u prvom redu politički sistem, politički proces, vlast, država i političke partije. Pored toga

² Vidi str. 107.

³ Isto.

što autor zavređuje u najvećoj mogućoj meri sve naučne komplimente za primernu eksplikaciju odnosa ideologije i politike, ideologije i nauke, kao i za vredno naučno dijagnosticiranje aktuelnog značaja pravilnog shvatanja ideološke svesti, u ovom delu, naročito nadahnuto i kompleksno dato je i morfogogenetsko određenje diktature proleterijata, kao i ukupan razvoj njene koncepcije.

Treći deo knjige predstavlja osvrt na politiku u savremenoj epohi, i to, pre svega, na promene i nove političke pojave koje su u njoj nastale. Objašnjavajući prirodu savremenih društvenih preobražaja, njihovo mesto i smisao u okviru istorijskih kretanja, kao i njihove tendencije razvoja, autor daje veoma uspešno, zaokruženu opštu ocenu savremene epohe. Posmatrajući hipersloženost savremenog društva, ne kao prepreku za njegovo upoznavanje, već kao istinski naučni izazov i šansu za proveru, dokazivanje i dalji razvoj istraživačkih sposobnosti političke nauke, autor u poglavlju „Savremeno društvo i politika” određuje marksističku misao kao jedinu kompletnu i nešablonsku naučnu osnovu za dublja istraživanja.

Knjiga se završava objašnjenjem *uloge političke sile* u društvenom kretanju i određivanjem uzroka njenog osamostaljenja. Usled različitosti po svojoj kontemplativnoj razigranosti od onih delova knjige koji pretežno naginju kategorijalnom pojašnjenju političkih fenomena, ovaj deo je posebno interesantan i za širi krug čitalaca, i to kako zbog svoje logičke konstrukcije tako i zbog izvedenih zaključaka, te stoga i na ovom mestu zaslužuje odgovarajuću pažnju.

Kao polazna tačka u razmatranju uloge sile u društvenom kretanju jeste saznanje da se od prvog svetskog rata sve više uočava kao karakteristična pojava savremenog društva, konstitutivno i korpusno jačanje političkih sila uopšte, a posebno države sa svojim aparatom nasilja kao političke sile par ekselans, kao i sve veća akciona moć političke sile iskazane u efektima njenog uplitanja u društvene procese.

Opšte tendiranje političke sile u savremenoj društvenoj situaciji da u sebi koncentriše celokupnu društvenu moć reflektovalo se na planu političke teorije revitalizacijom teorija sile i, što je posebno značajno, svojevrsnim revizijama marksizma. Te revizije autor svrstava u dve osnovne linije odstupanja. *Prvu liniju odstupanja* čine raznovrsne apsolutizacije uloge državne sile u ekonomskom i društvenom životu, pri čemu im je zajedničko viđenje države, kao osnovnog instrumenta izgradnje socijalizma. U *drugoj liniji odstupanja* i revizije marksizma spadaju ona shvatanja koja ističu samo negativne posledice porasta uloge sile u društvenom životu ne shvatajući objek-

tivne osnove toga porasta, a njihova zajednička obeležja su defetizam i gubljenje akcionog orijentira i perspektive u borbi za socijalizam.

Pri kritičkom razmatranju teorija sile, kao najrasprostranjenijih teorija ne samo u istoriji društveno-političke misli nego i danas, autor radi izbegavanja mogućih nesporazuma podvlači da „prelazni period od kapitalizma u socijalizam zahteva povećanje uloge sile”⁴, ali i ističe da njena uloga može biti progresivna samo ako je stvarno društveno neophodna i ukoliko ostavlja prostor za revolucionarno razvijanje socijalističkih društvenih odnosa pri čemu je uvek samo u određenim razmerama i zakonita i nužna. Te razmere variraju zavisno od specifičnosti svakog konkretnog slučaja ponaosob. Pri prekoračenju nužnih granica primerenih slučaja (a time i granica društveno-potrebno delovanja sile), kao i pri svakom drugom trendu osamostaljenja sile, njena uloga se transponuje u sferu konzervativnog, pri čemu ona uvek teži da zadrži privid i forme progresivnosti.

Ukoliko se politička sila uzdigne iznad društva ona nastoji da učvrsti svoj osamostaljeni položaj zavisno od njenog interesa da „ovekoveći svoju ulogu intervenisanja”.⁵ Praksi takvog procesa u potpunosti odgovaraju teorijska i neteorijska shvatanja po kojima sila može i treba da bude kreator istorije i društvenih odnosa kao sveznajući, sveaktivni, društvu nadređujući faktor koji najbolje zna šta društvu treba i koji to čini za njega. Pretenzije na večiti patronat nad društvom zasnovane, s jedne strane, na zanemarivanju postojanja objektivnih društvenih zakonitosti nezavisnih od ljudske volje, a s druge, na fetišizaciji sile kao instrumenta modeliranja društva kako na makro, tako i na mikroplanu, podrazumevaju, prema profesoru Ratkoviću, ne intencije sprovođenja volje društva nego nametanje sopstvene volje društvu.

Takav zaključak dopunjuje detaljna analiza paradoksalnog spoja marksizma sa teorijom sile u savremenom radničkom pokretu kojom se omogućuje i relevantan uvid u svu složenost i raznovrsnost pojava formi tog ideološkog bastarda koji hipertrofira značaj državne vlasti, njenih formi i njenog angažmana u društvenom životu kao „graditelja socijalizma” svuda i u svemu. Međutim, od značaja je da ova analiza ujedno i razotkriva njegovu kapitulantsku pozadinu koja, u osnovi, nije ništa drugo do odustajanje od borbe za odumiranje države, a time i od borbe za izgradnju besklasnog društva.

Opšta aktuelnost projektabilnosti primenljivosti autorovih refleksija o pridavanju hipertrofiranog značaja političkom faktoru, sili

⁴ Vidi str. 289.

⁵ Isto.

u teoriji i praksi u ime marksizma, sadrži i za naš socijalistički milje prepoznatljiva kritička mesta i dobronamerne opomene. Ukratko, sažeta autorova poruka glasi: shvatanja da se sa privredom može i sme postupati kao sa „činjenicom drugog reda” u ime presudnosti formiranja političkih odnosa, jesu zabluda danas jednako kao i u vreme Dühringa.

Donoseći konačan sud o knjizi možemo slobodno reći da ona predstavlja krupan doprinos ne samo unapređenju nastave, nego i dosezanju krucijalnih naučnih osnova svima onima koji nameravaju naučno promišljati političke pojave i politički život.

mr DRAGAN SIMEUNOVIĆ

S U M M A R Y

(Prof. dr. Radoslav RATKOVIĆ, „FUNDAMENTALS OF POLITICAL SCIENCES”)

The purpose of the book is to serve as an introduction to political sciences. Its structure is divided to three parts.

In the first part are presented characteristics of political sciences as a relatively independent branch in the domain of social sciences. Of a particular interest, also a rare comparative form, is the chapter in which the relation between political and military sciences is discussed.

The second, and central, part of the book are chapters in which are discussed thoroughly basic categories of political sciences — determined as the conceptual expression of indispensable and general characteristics of political realities — in the first place the political system, the political process, authorities, state, and political parties.

The third part of the book is a review of politics in modern epoch, first of all of changes and new political phenomena.

The book is concluded by an explanation of the role of political power in social developments, and by determination of causes of its becoming a separate social force. After a thorough analysis of causes and foundations of the revitalization of the force theory, and after a particularly significant analysis of specific modern revisions of marxism in this domain, an adequate and scientifically valuable classification is given.

R E S U M E

(Prof. dr Radoslav RATKOVIĆ: „ELEMENTS DES SCIENCES POLITIQUES”)

Ce livre est destiné tout d'abord à servir d'initiation aux sciences politiques et est structuré en trois grandes parties.

Dans un premier chapitre sont exposées les caractéristiques des sciences politiques en tant que branche scientifique relativement autonome dans le domaine des sciences sociales. Particulièrement intéressant, et par là même précieuse pour servir à titre de comparaison, s'avère la partie de cette section *qui traite du rapport entre les sciences politiques et militaires*.

La deuxième partie, centrale du livre, contient les chapitres dans lesquels, sous forme d'expressions de la pensée des caractères inhérents et généraux de la réalité politique, sont traitées les catégories fondamentales des sciences politiques, à savoir le système politique, le processus politique, le pouvoir, l'Etat et les partis politiques.

La troisième partie du livre présente un aperçu de la politique à l'époque moderne, avant tout et notamment, des changements qui y ont été opérés et des phénomènes politiques qui y ont pris naissance.

Cette oeuvre s'achève par une élucidation du rôle de la force politique dans l'évolution de la société et par la définition des éléments qui sont à l'origine de son autonomie. Après une ample analyse des causes et des principes de revitalisation de la théorie de la force, et, chose particulièrement importante, après analyse des révisions sui generis et modernes du marxisme à ce plan, l'auteur a offert une classification adéquate et d'un grand intérêt scientifique.

Р Е З Ю М Е

(Проф. д-р Радослав РАТКОВИЧ: „ОСНОВЫ ПОЛИТИЧЕСКИХ НАУК”)

Книга в первую очередь предназначается для введения в политические науки и разделяется на три основные части.

В первой главе излагаются характеристики политических наук как относительно самостоятельные научные области общественных наук. Особенно интересной, а в то же время и редкой, учитывая ее сравнительную форму, является та часть этой главы, которая рассматривает отношение между политическими и военными науками.

Вторую, центральную часть книги составляют главы, в которых, определенные как мысленное выражение нужных и общих свойств политической действительности, исчерпывающе обрабатываются основные категории политических наук, в первую очередь политическая система, политический процесс, власть, государство и политические партии.

Третья часть книги представляет собой взгляд на политику в современной эпохе, причем, прежде всего, на изменения и новые политические явления, которые в ней возникли.

Труд заканчивается разъяснением роли политической силы в общественном движении и определением причин ее самостоятельности. После подробного анализа причин и основ возрождения теории силы, и, что особенно значительно, после анализа своеобразных современных ревизий марксизма в этом плане, дается и соответствующая, с точки зрения науки ценная классификация.